

УДК 371.311.4..378.579.61

ГРУПОВА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ З МІКРОБІОЛОГІЇ

Карбованець Олена Іванівна
м.Ужгород

Актуальність матеріалу, викладеного у науковій статті, обумовлена потребами створення у сучасній медичній освіті педагогічних технологій у галузі конкретних методик навчання, які скеровують студентів на діалог й співпрацю та міжособистісне спілкування в гетерогенних малих навчальних групах. Визначено, що малі групи соціальними психологами та педагогами розглядаються як мікросередовище особистості та як суб'єкт спільної діяльності. Розроблено структуру й методику організації і проведення лабораторного заняття з мікробіології, розкрито зміст діяльності малих груп і викладача на різних етапах організації проекту.

Ключові слова: соціальна психологія, педагогіка, групова форма, мала група, мікробіологія, спілкування, студенти-медики.

У сучасному вимогливому і швидкоплинному середовищі рівень освіти і її вплив на особистісний розвиток студента, значною мірою залежить від результативності запровадження в навчальний процес таких педагогічних технологій, які дали б можливість студенту реалізувати свої пізнавальні потреби та інтереси до знань, підвищити успішність та якість навчання з визначеної навчальної дисципліни. Тому важливим є пошук оптимальних форм організації навчальної діяльності студентів-медиків, використання яких сприяло б оволодінню знаннями та узагальненими способами дій в конкретній науковій галузі. Вважаємо, що перспективною в цьому плані є групова форма організації навчання студентів-медиків в мікробіологічній галузі, так як від засвоєння знань з мікробіології майбутнім лікарем, стоматологом чи фармацевтом залежить ступінь їх готовності до практичної діяльності. Питання про групову форму організації навчання в психолого-педагогічній літературі не є новим, проте в ефективності засвоєння знань студентів воно посідає важливе місце, так як зумовлене цілеспрямованістю не тільки окремих осіб, а й зусиллям групи, в яку об'єднані ці особи з метою досягнення поставлених навчальних цілей. У зв'язку з цим виникає надзвичайний інтерес до вивчення груп, зокрема – малих.

Дослідження малих груп у різних сферах діяльності є актуальним, оскільки їх діяльність спрямовує студентів на діалог та співпрацю, міжособистісне спілкування й безпосередньо впливає на спосіб, рівень і якість соціального життя, які є важ-

ливими складовими загальної компетентності людини. Водночас, аналіз сучасної соціальної, психологічної й педагогічної літератури з проблем організації навчання в складі малих груп в галузі конкретних методик і, зокрема, мікробіології, висвітлені недостатньо.

Мета статті полягає в узагальненні підходів учених до особливостей діяльності малих груп і розробці структури й методики організації та проведення занять із мікробіології студентів медичних спеціальностей з використанням групової форми роботи в аудиторний та позааудиторний час.

Виклад основного матеріалу. Соціально-психологічні та педагогічні аспекти малих груп й групові форми навчальної діяльності детально проаналізовані в наукових працях багатьох авторів (Г.С. Антипіна, О.А. Блажко, С.С. Вітвицька, Є.І Головаха, Л. Десев, В.К. Дяченко, Я.Л. Коломинський, Т.В. Коршевнок, А.А. Кроник, А.Н. Леонтьев, Л. Ніколов, Є.Ф. Нор, Б.Д. Паригін, А.В. Петровський, Л.А. Покась, С.Л. Рубінштейн, Г.К. Селевко, Л.К. Тучкіна, Р.А. Хабіб, А.В. Хуторський, В.В. Шпалінський, І.С. Якиманська, О.Г. Ярошенко).

З позиції соціальної психології, "мала група" характеризується як спільність людей, об'єднаних на основі деякої чи кількох спільних ознак, що відносяться до здійснюваної ними сумісної діяльності, в т.ч. й спілкування [14]. Я.Л. Коломинський вважає групою таке об'єднання людей, утворення якого викликане об'єктивною необхідністю у спілкуванні [10]. Г.С. Антипіна характеризує малу групу як малочисельну за своїм складом, члени якої об'єднані спільною діяльністю і перебувають у безпосередньому, стійкому, особистісному контакті один з одним, що є основою для виникнення як емоційних стосунків у групі (симпатії, антипатії, байдужість), так і особливих групових цінностей й норм поведінки [1]. Але це визначення є недостатнім, оскільки не визначає кількісного складу групи. Інші автори [9] дають визначення малої групи як групи, що складається з двох і більше осіб (як правило, не більше 25). Щодо порівняльного аналізу визначень малої групи, то можна виділити три основні положення: 1) індивідуальні дії членів малої групи інтегровані в цілісну систему сумісних дій, а групова діяльність характеризується включенням всіх членів групи в міжособистісну взаємодію; 2) в межах групи відбувається розподіл і кооперація функцій між окремими особистостями; 3) групова діяльність не зводиться до механічної суми результатів індивідуальних дій.

В залежності від фактору, який закладений в основу класифікації [8, 17, 20], розрізняють різні види малих груп: за кількістю учасників – великі і малі; за тривалістю їх функціонування – короткочасні і тривалодіючі; за згурпованістю – стійкі і ситуативні; за рівнем прояву міжособистісних стосунків – дифузні, асоціативні, коопераційні, корпораційні і т.д.

Розмір групи залежить від конкретного виду її діяльності. Чіткі граничні межі малих навчальних груп у літературі відсутні. Тому, можна зробити висновок, що оптимальна кількість членів малої групи залежить від: характеру роботи; специфіки та об'єму діяльності; психологічного клімату в групі; суспільної мотивації; задоволення від спілкування в процесі навчальної діяльності. Даний висновок підтверджується експериментальними дослідженнями А.В. Петровського [15], Л.І. Уманського [20]. В якості основних чинників ефективності роботи малих груп вони виділяють: 1) наявність спільних інтересів та цілей; 2) відсутність егоцентричних спрямувань; 3) психологічну сумісність. Деякі автори визначають ступінь впливу групи на окремих її членів, який полягає в інструктуванні, навчанні, сприйнятті, переконанні, наслідуванні, обміні інформацією та набутими знаннями [4, 13].

Групи в залежності від рівня розвитку поділяють на: 1) малі низького рівня (мотивація не сформована, мотиви кожного проявляються і діють відособлено); 2) малі середнього рівня (домінує мотивація не мети, а стосунків); 3) малі високого рівня (мотиви стосунків і справи зливаються з мотивами мети) [21]. Завдяки об'єднанню індивідів в першу групу, при узгодженості їх активності у спільній роботі, виникає явище групового ефекту [18, 17]. При цьому груповий результат перевищує сумарний результат кожного члена групи. Результатом групової діяльності є те, що, по-перше, група істотним чином впливає на загальний рівень діяльності її членів, продуктивність, хід і спосіб розв'язання групової проблеми; по-друге - виникають особливі феномени міжособистісних стосунків, які не можуть бути зафіксовані в інших умовах. Їх сутність полягає в тому, що у груповій діяльності індивід вчиться соціальній поведінці щодо інших членів групи і виконує певну роль [12]. Отже, груповий ефект суттєво збільшує можливості кожного індивіда групи. А.В. Петровський вважає, що успішне виконання індивідом громадської діяльності стає можливим завдяки ідентифікації та груповій діяльності, де формуються соціально-психологічні механізми, що впливають на процес ідентифікації [16]. Крім цього, до важливих характеристик групи слід віднести: згуртованість; рівень інтегративної діяльності її членів; положення індивіда в групі; стійкість чи комфортність; здатність групи протистояти силам, спрямованим на розрив чи послаблення внутрішньо групових зв'язків; тип лідерства [4, 5, 10, 13, 17]. Груповий суб'єкт передбачає розподіл і кооперацію функцій між членами групи, наявність складної системи взаємостосунків і взаємодій між окремими особистостями та між особистістю і групою в цілому. Тому важливим є дотримання закономірностей групової динаміки, що дає змогу зробити висновок про необхідність зосередження уваги на правильному виборі лідера при комплектуванні малих навчальних груп та дотримання основних умов їх створення – це сумісність членів малої групи і рівень їх навчальних можливостей. Що стосується рівня навчальних досягнень членів групи, то не менше половини студентів повинні бути здатними успішно виконувати дані їм завдання. Звідси робимо висновок, що половина студентів малої групи, повинна мати навчальні досягнення від 74 і більше балів. Дотримання зазначених умов забезпечує дієвість та ефективність навчання кожному працюючому в групі студенту. Таким чином, аналіз соціально-психологічної літератури свідчить, що: основною ознакою малої групи є безпосередність спілкування її членів між собою; члени малої групи перебувають у спілкуванні тривалий час; група не проста сукупність людей, а функціональна одиниця, певна цілісність, що відрізняється від простої взаємодії її членів; інтегруючими групу чинниками виступають спільні: мета, інтереси й мотиви

діяльності; групі властивий внутрішній розподіл функцій і групових ролей. Першочерговими для діяльності малих навчальних груп, на нашу думку, є: кількість членів у групі; мотивація спільної діяльності; канали комунікації; розподіл ролей, стиль лідера, характер міжособистісних стосунків; ступінь складності та умови виконання групової роботи.

У процесі організації навчальних занять групова робота виступає як форма організації навчання [6, 7, 11]. Я.І. Бурлака, В.О. Вихрущ пропонують поряд із загальнонародовим поняттям «форма організації навчання» видів – «форма діяльності» [2]. Дослідження вітчизняного вченого О.Г. Ярошенко свідчать про те, що «природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги і співробітництва повною мірою може бути задоволене саме завдяки груповій формі діяльності, якщо її здійснювати систематично на різних етапах процесу засвоєння знань [21, с. 42]. Під час спілкування в групах знання не тільки засвоюються, але й розвиваються. Розвиваються комунікативні складові життєво важливих компетентностей студента, які є не тільки основою, а й результатом групової форми організації навчання. Навчальна діяльність, завдяки спілкуванню, набуває колективної форми, розширюються інтереси учасників групової роботи. Головна ідея навчання у групах – це вчитися разом, а не просто щось разом виконувати, тобто «всі навчають кожного і кожний навчає всіх», проходить «взаємне навчання» [6].

Аналізуючи дослідження психологів та педагогів у діяльності малих груп, можна виділити основні умови їх створення. Це, зокрема, психологічна сумісність членів групи, яка задовольняється бажанням студентів співпрацювати разом та якісний склад малих груп [5, 17, 19, 21]. Що стосується якісного складу, то ми створювали малі групи таким чином, щоб не менше 50% їх членів були здатні успішно виконувати дані їм конкретні завдання. Оскільки групова робота студентів передбачає високий рівень самостійності при виконанні завдань з мікробіології, то керівництво навчальною діяльністю з боку викладача має опосередкований характер. Студенти-медики в складі малих навчальних груп працюють за запропонованими викладачем завданнями, і у групову роботу викладач, без потреби, не втручається, що надає можливість працювати з малими групами в аудиторний час самостійно. Організація роботи в групах характеризується такими особливостями: студенти розділяються на групи для вирішення конкретних завдань; кожна група отримує певне завдання (однакове або диференційоване) і виконує його під керівництвом лідера групи; групи виконують завдання таким чином, щоб можна було врахувати й оцінити окремо вклад кожного члена групи; підбір групи проходить так, щоб з максимальною ефективністю реалізувати освітні можливості кожного члена групи. До використання групової форми роботи на занятті проводиться відповідна підготовча робота, а саме: аналіз змісту навчального матеріалу, перелік базових знань і вмінь, підготовку завдань для групової роботи. Технологічний процес групової роботи передбачає: 1) підготовку групової роботи: а) постановку пізнавальної задачі, або проблеми; б) інструктаж проведення роботи; в) розподіл дидактичного матеріалу по групах; 2) навчальну діяльність у складі малих груп: а) ознайомлення з матеріалом, планування роботи; б) розподіл завдань у групі; в) індивідуальне виконання завдань; г) обговорення завдання в групі (зауваження, доповнення, узагальнення); г) підбиття підсумків групової роботи; 3) заключну частину: а) оприлюднення результатів роботи в групах; б) аналіз пізнавальної задачі, рефлексія; в) висновок про групову роботу, досягнення кінцевої мети. Групова робота включається у структуру лабораторних занять. Орієнтовна структура лабораторного заняття з мікробіології із використанням групової навчальної діяльності та її зміст включають: 1) підготовчий етап - контроль початкового рівня знань, уточнення, доповнення, а для окремих студентів - первинне формування теоретичних знань (групові єдині та диференційовані); 2) основний етап - формування конкретних навчальних умінь, забезпечення міцного, свідомого засвоєння

знань шляхом проведення аналізу і обговорення результатів досліджень, вирішення творчих та пошукових завдань за темою заняття (групові єдині й диференційовані); 3) заключний етап - оцінювання результатів роботи, контроль результатів групового навчання, повідомлення самостійної роботи (індивідуальні завдання єдині і диференційовані). Наводимо приклад методики організації та проведення лабораторного заняття з дисципліни «Мікробіологія» на тему: «Віруси імунодефіциту людини».

Мета та основні завдання: перевірити засвоєння студентами основних понять і термінів модуля; формувати уміння у студентів працювати в складі малих навчальних груп; розвивати комунікативні уміння студентів, вміння працювати в творчих групах, формувати їх самоосвітні компетенції; удосконалювати уміння студентів діагностувати, виявляти можливі джерела зараження вірусом імунодефіциту людини, скласти схеми методів діагностики СНІДу; розглянути методичні підходи до формування у студентів знань структури, властивостей, ролі в патології людини, патогенезу СНІДу; розвивати логічне мислення, пізнавальні інтереси, допитливість, самостійність, відповідальність, здібність; виховувати доброту, милосердя, міжособистісні цнотливі стосунки, проводити моральне та статеве виховання і навчати здоровому способу життя.

Лабораторне заняття розпочинається з контролю підготовки студентів до заняття. Усна перевірка ключових понять про віруси, як неклітинні форми життя відбувається у малих групах за визначеними запитаннями. Опитування проводить консультант, члени групи відповідають у разі необхідності, доповнюють відповідь один одного. Після виконання завдань підготовчого етапу, групи приступають до виконання основних завдань (основний етап), у процесі яких поглиблюються та розширюються знання, розвиваються комунікативні уміння. Виконання завдань здійснюється самостійно, згідно даної студентам орієнтовної карти, де наведені завдання і вказівки до їх виконання. Виконання цих завдань супроводжується проведенням досліджень, записом класифікацій та найважливіших влас-

тностей, зокрема вірусу СНІДу, складанням та записом схем методів діагностики, захворювань та їх оцінки, складанням переліків діагностичних, лікувальних та профілактичних препаратів [19]. При виконанні завдань проводяться відповідні записи протоколу досліджень. Основний етап заняття включає різноманітні завдання, що дозволяють розвинути та удосконалити уміння і навички, закріпити, поглибити, розширити та застосувати знання. Над виконанням завдань працює вся група, окремі питання, в разі потреби, роз'яснює консультант, відбувається обговорення отриманих результатів, відповідей, прийнятих рішень і т.д. Узагальнені результати роботи кожного члена групи консультант фіксує у вигляді підсумкової оцінки, враховуючи думку інших членів групи.

На заключному етапі заняття узагальнені результати групової роботи оцінює викладач. При цьому проводиться індивідуальний контроль викладачем результатів групової роботи кожного студента у формі письмової роботи над відкритими завданнями, чи виконання тестових завдань різного рівня складності, які стосуються теми заняття.

Застосовується також контроль типу «мала група – зворотний зв'язок», який дозволяє активізувати навчальну роботу за пройденим матеріалом. Під час відповідей у групі відбувається корекція роботи окремих студентів. Зміст завдань заключного етапу стосується навчальних одиниць знань, що перевірялись усно (підготовчий етап), закріплювались і застосовувались під час групової роботи в основному етапі. При проведенні занять застосовуються також різні моделі групової роботи студентів. Ефективною інноваційною технологією в курсі вивчення мікробіології є групова робота студентів на різних етапах реалізації навчального проекту. Проектне навчання дає змогу студентам самостійно отримувати знання і забезпечує зв'язок теорії з практикою, створює умови для застосування групової форми навчання у позааудиторний час. Зміст діяльності малих навчальних груп і викладача на різних етапах реалізації навчального проекту представлені в табл. 1.

Таблиця 1/

Змістово-процесуальна характеристика групової роботи на різних етапах реалізації навчального проекту

Етапи проекту	Зміст роботи	Зміст діяльності студентів та викладача
Підготовчий	- Мета і завдання проекту та його мотивація; - висунення гіпотези; - окреслення проблеми, розв'язання якої вимагає знань.	Студенти: визначають тему проекту, тип, діляться на групи. Викладач: визначає мету, мотивує, сприяє у визначенні завдань.
Основний	- Планування; - структурування змістової частини проекту; - визначення предмету дослідження, завдань; - визначення об'єкту, шляхів роботи; - представлення досягнутого; - визначення критеріїв та рівнів оцінювання; - самостійна робота учасників за своїми груповими завданнями; збір матеріалів, пошук, дослідницька діяльність; - аналіз виконаного, визначення висновків.	Студенти: розподіляють визначені завдання по групах; - обговорюють методи дослідження, шукають інформацію, приймають творчі рішення. Викладач: вносить корективи, деякі поправки. Студенти: - спостерігають; - працюють з джерелами; - проводять анкетування, бесіди, досліді, експеримент; - обговорюють проміжні дані в групах. Викладач: контролює, направляє. Студенти: - проводять аналіз зібраного; систематизують; обговорюють, зіставляють; - роблять висновки; представляють результати виконаного проекту. Викладач: - опрацьовує, вивчає, вносить корективи, дає свої пропозиції, поради.
Заключний	- Звіт, оформлення та презентація результатів; - захист, оцінка проекту.	Викладач і студенти: - колективно опонують, обговорюють; - проводять експертизу представлених результатів проекту; - оцінюють, визначають якість виконання та презентації; - намічають нові проблеми дослідження.

Аналіз соціально-психологічних і педагогічних літературних джерел дає підстави стверджувати, що малі навчальні групи є мікросередовищем особистості та як суб'єкт спільної діяльності.

Систематичне використання групової роботи на заняттях, залучення малих навчальних груп до розробки і реалізації проєктів в позааудиторний час створює сприятливі умови для на-

вчального спілкування, як чинника формування знань студентів медичних спеціальностей в процесі вивчення курсу “Мікробіологія”.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці методичних підходів до правильної організації навчання у складі малих навчальних груп в галузі конкретних методик навчання та визначенні показників успішності і якості знань студентів.

Література і джерела

1. Антипина Г.С. Теоретико-методологические проблемы исследования малых социальных групп / Г.С.Антипина – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1983. – 110 с.
2. Бурлака Я.І. Про форми організації навчальної діяльності школярів / Я.І. Бурлака, В.О. Вихрущ. – К.: Рад. школа, 1984. – №5. – С. 39-44.
3. Волков К.Н. На международном симпозиуме по проблемам групповой деятельности в школе / К.Н. Волков // Сов. педагогика. – 1971. – №7. – С. 152-158.
4. Головаха Е.И. Структура групповой деятельности: социально-психологический анализ / Е.И.Головаха. – К.: Наук. думка, 1979. – 139 с.
5. Десев Л. Психология малых групп / Л.Десев. – М.: Прогресс, 1979. – 208 с.
6. Дьяченко В.К. Вместе и отдельно (о коллективном способе обучения) / В.К. Дьяченко // Народное образование. – 1988. – №8. – С. 93-97.
7. Качество знаний учащихся и пути его совершенствования / [под ред. М.Н. Скаткина, В.В. Краевского]. – М.: Педагогика, 1978. – 208 с.
8. Ковалев А.Г. Коллектив и социально-психологические проблемы руководства / А.Г. Ковалев – [2-е изд., доп.]. – М.: Политиздат, 1978. – 279 с.
9. Коллектив. Личность. Общение: словарь социол.-психол. понятий / [Агеев В.С., Безносос С.П., Богданов В.А. и др.]; под ред. Е.С. Кузьмина, В.Е. Семенова. – Л.: Лениздат, 1987. – 143 с.
10. Коломинский Я.Л. Психология взаимоотношений в малых группах (общие и возрастные особенности) / Я.Л.Коломинский. – Минск: БГУ, 1976. – 350 с.
11. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я.Лернер. – М.: Педагогика, 1981. – 186 с.
12. Лингарт Й. Структура человеческого учения / Й.Лингарт. – М.: Прогресс, 1970. – 685 с.
13. Николов Л. Структуры человеческой деятельности / Л.Николов. – М.: Прогресс, 1984. – 176 с.
14. Петровский А.В. Социальная психология / А.В.Петровский, В.В. Шпалинский. – М.: Просвещение, 1978. – 222 с.
15. Петровский А.В. Размер группы как социально-психологическая проблема / А.В. Петровский, М.А. Гуревский // Вопросы психологии. – 1979. – №2. – С. 56-65.
16. Петровский А.В. Деятельность. Коллектив / А.В.Петровский. – М.: Политиздат, 1982. – 255 с.
17. Петровский А.В. Личность в психологии: парадигма субъективности: [учебн. пособие для студентов вузов] / А.В. Петровский. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 512 с.
18. Скаткин М.Н. Совершенствование процесса обучения / М.Н. Скаткин.– М.: Педагогика, 1971. – 154 с.
19. СПИД – синдром приобретенного иммунодефицита / [под ред. В.П. Широкова]. – К.: Здоров'я, 1988. – 232 с.
20. Уманский Л.И. Психология организаторской деятельности школьников: [учеб. пособие для пед. ин-тов] / Л.И.Уманский. – М.: Просвещение, 1980. – 160 с.
21. Ярошенко О.Г. Групповая навчальна діяльність школярів: теорія і методика / О.Г. Ярошенко. – К.: Партнер, 1997. – 208 с.
22. Ярошенко О.Г. Проблеми групової навчальної діяльності школярів: дидактично-методичний аспект / О.Г.Ярошенко. – К.: Станіца, 1999. – 245 с.

Актуальность материала, изложенного в научной статье, обусловлена потребностью создания в современном медицинском образовании педагогических технологий в сфере конкретных методик обучения, которые ориентируют студентов на диалог и сотрудничество, а также на межличностное общение в гетерогенных малых учебных группах. Установлено, что малые группы, социальными психологами и педагогами, рассматриваются как микросреда индивидуума и как субъект общей деятельности. Разработано структуру и методику организации и проведения лабораторного занятия по микробиологии, раскрыто содержание деятельности малых групп и преподавателя на различных этапах организации проекта.

Ключевые слова: социальная психология, педагогика, групповая форма, малая группа, микробиология, общение, студенты-медики.

The actuality of the material given in the scientific article is due to the needs of working out in modern medical education pedagogic technologies in the field of definite methods of teaching which direct students to dialogue, collaboration and intercourse in heterogeneous small educational groups. It has been determined that small groups are considered by social psychologists and pedagogues both as microenvironment of the personality and a subject of common activity. The structure and methods of organization and conducting of the laboratory work in microbiology have been worked out and the essence of the activity of small groups and teacher at different stages of project realization has been revealed.

Key words: social psychology, pedagogy, group form, small group, microbiology, intercourse, medical students, project.